

DOI: <https://doi.org/10.34768/r1.2023.v49i1.00>

Wprowadzenie

Przestrzeń to jedna z najbardziej ogólnych kategorii funkcjonujących w wielu dyscyplinach naukowych, np. filozofii, naukach o Ziemi i środowisku, astronomii czy matematyce. Kategoria przestrzeni jest również często wykorzystywana do opisu różnych zjawisk na gruncie nauk społecznych, a w szczególności w pedagogice, co wiąże się z odwoływaniem do źródeł filozoficznych, psychologicznych, socjologicznych czy antropologiczno-kulturowych.

W tradycji filozoficznej występują cztery koncepcje ujmowania przestrzeni: 1. absolutystyczna, traktująca przestrzeń jako miejsce, w którym znajdują się rzeczy, 2. subiektywistyczna, według której przestrzeń stanowi sposób oglądu rzeczywistości, 3. relatywistyczno-atrybutywna, według której przestrzeń (i czas), będąc atrybutami materii, stanowią układ współrzędnych dla relacji pomiędzy rzeczami oraz 4. relacyjna, ujmująca przestrzeń jako twór człowieka i jako sposób doświadczania świata (Lejman 2013). Zdaniem Floriana Znanieckiego (1939) obecność człowieka w przestrzeni jest nacechowana subiektywizmem poznawczym. Ludzie nie doświadczają przestrzeni jako obiektywnej, bezjakościowej, nieograniczonej, lecz jako jakościowo różnorodnej, zmiennej, a także ocenianej dodatnio lub ujemnie. Oznacza to, że przestrzeń, w tym tę edukacyjną, można traktować jako coś obiektywnego, do czego człowiek sam przynależy, jak i ujmować ją w sposób subiektywny przez pryzmat doświadczeń ludzi związanych ze szkolnictwem.

Yi-Fu Tuan (1987, s. 23) wprowadził do naukowego obiegu pojęcia o charakterze relacyjnym, tj. przestrzeni i miejsca. Zdaniem autora przestrzeń „stanowi ramę ogólną, której centrum jest poruszająca się, rozumna istota”. Z kolei „Przestrzeń odczuwana jako dobrze znana staje się dla nas miejscem” (tamże, s. 99). W tym kontekście przedmiotem badań jest zarówno reakcja człowieka na czynniki środowiska przestrzennego, jak i znaczenie zachowań przestrzennych dla relacji pomiędzy jednostką a jej otoczeniem fizycznym i społecznym.

Przestrzeń edukacyjna w ujęciu pedagogicznym odnosi się do świata materialnego jak i idealnego o charakterze filozoficznym i atrybutywnym. Wielowariantowość przestrzeni edukacyjnej pozwala wyróżnić w niej takie elementy, jak szkoła, klasa, dom, obszar miasta, wsi, ulicy. Ponadto przestrzeń edukacyjna odnosi się do oczekiwań społecznych, jak i do sieci powiązań różnych zdarzeń pedagogicznych (Prokopiuk 2009). Wojciech Pa-

sterniak (1995) traktuje przestrzeń edukacyjną jako formę czasoprzestrzeni odnoszącej się do życia człowieka, a także wytwór kultury. Zdaniem autora nie można zrozumieć przestrzeni edukacyjnej bez odniesienia się do systemu wartości, bowiem „przestrzeń edukacyjna jest zawsze przestrzenią aksjologiczną”. Irina Surina (2010, s. 14) definiuje przestrzeń edukacyjną jako „względnie racjonalną jednolitą konstrukcję uporządkowania życia społecznego, działalności społecznej opartej na subiektywno-obiektywnej percepcji rzeczywistości społecznej, u podstaw której znajdują się system szkolnictwa i działalność edukacyjna, której głównym celem jest kształtowanie osobowości”. Z analizy literatury przedmiotu wynika, że przestrzeń edukacyjna stanowi interesującą kategorię do opisu zjawisk pedagogicznych, o czym świadczy zgromadzony dorobek, potwierdzający jej atrakcyjność epistemologiczną i deskryptywną (Surina 2010; Żłobicki 2013; Pulak, Szewczuk 2017). Anna Przecławaska (2000) ujmuje funkcjonowanie człowieka w różnych wymiarach przestrzeni. Dzięki temu w odniesieniu do przestrzeni edukacyjnej można używać określeń: fizyczna, społeczna, temporalna, historyczna, symboliczna, psychologiczna, informatyczna, moralna czy też transcendencji.

Zgromadzone w opracowaniu artykuły pogrupowano ze względu na to, do jakiego rodzaju przestrzeni edukacyjnej się odnoszą. I tak, przestrzeni społecznej, związanej z relacjami międzyludzkimi, dotyczą następujące opracowania: Zarządzanie placówką wychowania przedszkolnego uwikłaną w konflikty (Monika Morgała); Podmiotowość relacji podstawą zmian we współczesnej szkole (Miroslawa Kanar); Pokoleniowość jako czynnik różnicujący dzielenie się nauczycieli szkół wiejskich w Polsce wiedzą i doświadczeniem (Patrycja Szablowska); Zmieniając siebie, zmieniam też swoją szkołę. Rzecz o wspólnym trwaniu i działaniu w Stowarzyszeniu Szkół Innowacyjnych Regionu Opolskiego (Irena Koszyk); Ukraińskie dzieci w polskiej szkole. Perspektywa nauczycieli-wychowawców pracujących w świetlicy szkolnej (Katarzyna Garbarek, Joanna Malon); Badanie komponentów stresu akulturacyjnego: kasus irańskich studentów w Polsce (Asiye Safayi, Mahdi Bolulaghi, Amir M. Maleki).

We współczesnych czasach szczególnego znaczenia nabiera informatyczna przestrzeń edukacyjna, którą opisują następujące opracowania: Cyfrowa (nie)moc dzieci przedszkolnych (Barbara Walas); E-zasoby do kształcenia zawodowego – wyzwania dla cyfrowych kompetencji nauczycieli (Bożena Solecka); Quo vadis edukacja, czyli czy sztuczna inteligencja może zwolnić nas z myślenia (Marcin Oleksiuk, Paulina Szastaj); Multimedialne rozwiązania w działaniach terapeutycznych (Ewa Nowicka, Ewa Banasiak-Macherska).

Obszar kształcenia stanowi przestrzeń edukacyjną związaną ze wspomaganiami rozwoju osobowości wychowanków. Temu aspektowi przestrze-

ni edukacyjnej odpowiadają następujące artykuły: Szkolnictwo zawodowe po dekadzie modernizacji (Miroslaw Bobek); Zapewnienie jakości kształcenia zawodowego przyszłych nauczycieli w kontekście podejścia systemowego (Olha Bilyakovska, Iurii Shcherbiak, Kateryna Binytska, Olha Nahorna); Patologie organizacyjne w szkolnictwie wyższym w Polsce w latach 2008-2011 dotyczące organizacji procesu dydaktycznego i funkcjonowania uczelni oraz związane z kadrami nauczycielską szkół wyższych (Jacek Stachowicz).

Wielość czynników ryzyka we współczesnych czasach, jako źródła zagrożeń oraz nieprawidłowego rozwoju dzieci i młodzieży, znajduje się u podstaw wyróżnienia profilaktyki i terapii jako przestrzeni, w zakresie której dokonują się zmiany. W tę problematykę wpisują się następujące artykuły: Możliwości współczesnej profilaktyki szkolnej (Miroslaw Kowalski, Marcin Radziwołek); Dzielnicowy w roli pedagoga (Adam Stankiewicz); Rola edukacji sportowej w profilaktyce przemocy wśród młodzieży ochotniczych hufców pracy (Teresa Listwan); Empatyczne wspieranie i towarzyszenie dziecku z mutyzmem wybiórczym w środowisku edukacyjnym w świetle elementów koncepcji amication (Ewa A. Kos, Magdalena Matusiak-Rojek); Nabywanie języka polskiego przez dzieci przedszkolne w grupie wielojęzycznej (Ewa Skrzetuska, Małgorzata Majkowska); Oddychanie w rozwoju dziecka i edukacji (Ewa Banasiak-Macherska); Samopoczucie w szkole uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (Agnieszka Nowicka). Tom dopełnia rekomendacja książki pt. Edukacja wczoraj, dziś, jutro pod redakcją Marzeny Magdy-Adamowicz, Ewy Pasterniak-Kobyłeckiej i Anity Famuły-Jurczak (Paulina Kobyłecka-Bitner).

Współczesny świat cechuje się dużą zmiennością. Oznacza to, że dokonujące się przemiany społeczne oraz cywilizacyjno-kulturowe wymuszają zmiany w różnych przestrzeniach edukacyjnych. Ważne jest, aby edukacja nadała za procesami społeczno-kulturowymi, co wymaga zmian w programach kształcenia, systemowych rozwiązaniach dotyczących szkolnictwa i kształcenia nauczycieli, wykorzystania nowoczesnych technologii, przemyślnych działań profilaktycznych, a także akceptacji wielokulturowości jako znaku naszych czasów. W tym kontekście zmiany w przestrzeniach edukacyjnych należy postrzegać bardziej w kategorii potencjalnych korzyści niż zagrożeń. Ukierunkowanie uwagi na potencjał zmian obejmujących współczesne przestrzenie edukacyjne zaznacza się zarówno w rozważaniach autorów artykułów, jak i tytule niniejszego tomu.

*Jarosław Bąbka
Ewa Kowalska*

Literatura | References

- BAŃSKA A. (2002), *Spółeczna psychologia środowiskowa*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- LEJMAN J. (2013), Człowiek a przestrzeń – przebywanie w przestrzeni (o filozofii „spacjocentrycznej” uwag kilka), „*Wschodni Rocznik*”, tom IX, s. 324-325.
- PASTERNAK W. (1995), *Przestrzeń edukacyjna*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Zielona Góra.
- PROKOPIUK W. (2009), Współczesne aspekty przestrzeni edukacyjnej (wychowawczej), [w:] *Wielowymiarowość przestrzeni życia współczesnego*, red. J. Izdebska, J. Szymanowska, Trans Humana, Białystok.
- PRZECLAWSKA A. (2000), *Przestrzeń życia człowieka między perspektywą mikro a makro*, [w:] *Pedagogika społeczna. Pytania o XXI wiek. Pamięci Profesora Ryszarda Wroczyńskiego*, red. A. Przeclawska, W. Theiss, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
- PULAK I., SZEWCZUK K. (2017), *Możliwości budowania spersonalizowanej przestrzeni edukacyjnej dla wspierania rozwoju dzieci w wieku wczesnoszkolnym*, „*Studia Paedagogica Ignatiana*”, 20(3), s. 85-99, DOI: <https://doi.org/10.12775/SPI.2017.3.005>.
- SURINA I. (2010), *Rozważania o przestrzeni edukacyjnej – od teorii do praktyki edukacyjnej*, [w:] *Przestrzeń edukacyjna wobec wyzwań i oczekiwań społecznych*, red. I. Surina, Oficyna Wydawnicza Impuls Kraków.
- TUAN YI-FU (1987), *Przestrzeń i miejsce*, przekład Agnieszka Morawińska, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- ZNANIECKI F. (1939), *Socjologiczne podstawy ekologii ludzkiej*, „*Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*”, 18(1), s. 89-119.
- ŻŁOBICKI W. (RED.) (2013), *Współczesna przestrzeń edukacyjna. Geneza, przemiany, nowe znaczenia*, t. I, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków.